

Балканската шовирерия – най-многочислената фосилна птица в България

Златозар Боев

Палеонтологичното находище на фосилна фауна и флора край с. Долно Озирово (Община Вършец) е известно от 1988 г. В научната и научнопопулярната литература то се споменава с името „Вършец“. От 1990 г. учени от Националния природонаучен музей и бившия Институт по зоология при БАН започват неговото проучване и до 2000 г. от там са събрани над 7000 фосилни останки на 166 вида животни и растения. Птиците са проучени от автора на тази статия и наброяват 66 вида – над 1/3 от всички установени там видове животни. От тях са събрани 1589 костни останки, 1138 от които принадлежат на птицата, за която разказваме тук.

Както става ясно, останките от балканската шовирерия (*Chauvireria balcanica*) съставляват 71,61 % от птиците или 16,44 % от всички фосили в находището. Те са принадлежали на най-малко 49 индивида! Тези данни са удивителни и рядко се срещат в палеонтологичните находища по света.

Видът е описан преди 28 години в един съвсем нов и напълно непознат дотогава нов род през 1997 г. Родът *Chauvireria* е включвал изчезнали дребни сухоземни птици от семейството на фазановите (*Phasianidae*). Шовирериите са били близкородствени със съвременните яребици

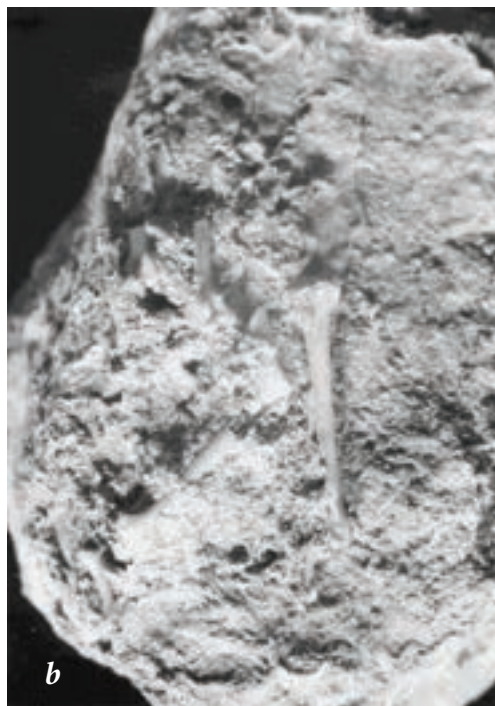
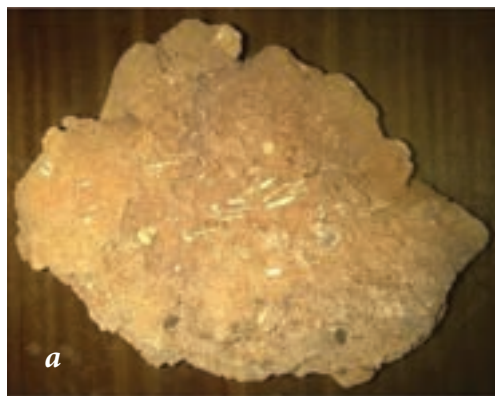
от рода *Perdix*, към който се отнася и „нашенската“ сива или полска яребица (*Perdix perdix*). Те показвали известно сходство и с пъдпъдците (род *Coturnix*), пустинните (пясъчни) яребици от Близкия Изток и Северна Африка (род *Ammoperdix*) и понякъде с франколините (род *Francolinus*). Днес пустинни яребици и франколини на Балканите и в Европа отдавна не се срещат. Полските яребици се срещат целогодишно, а пъдпъдците са прелетни. Обикновеният (черен) франколин в Европа и на Балканите е оцелял до преди 11-ина хиляди години в Северна Гърция, съвсем близо до България.

Разкритието на палеонтологичното находище до гр. Вършец. 31.10.1992 г. Сн.: З. Боев

Предполага се, че в находището „Вършец“ останките на шовирериите са били натрупани от бухал или груга едра пещеролюбива сова, която като използвала в продължение на дълъг период едно и също предпочитано място за хранителна площадка, е отделяла там своите поизли (изплювки), съдържащи несмлените кости, пера и люспи на жертвите си. Очевидно природната обстановка в околността е била благоприятна за многобройните шовирери, които се криели из разпръснатите храсти и високи треви, хранейки се със семенцата на разнообразните житни треви, плодове на бобови и много груги

растения, а също и наземни бавноповижни животни – червеи, паяци, щурци и гребни сухоземни охлюви.

Две дружи на костна брекча, съдържаща кости на дребни животни от находището до гр. Вършец: брекча с кости на дребни птици и бозайници, сн.: З. Боев (а); брекча със стъпална (долу вдясно) и киткова (горе вляво) кости на балканската шовирерия, сн.: Борис Андреев

Балканска шовирерия (*Chauvireria balcanica*).
Рис.: Виктор Василев

Някои близкородствени на шовирериите дребни фазанови птици: полска яребица (*Perdix perdix*), сн.: Георги Герджиков (a); обикновен пѣдпѣдѣк (*Coturnix coturnix*), сн: Виктор Василев (b); арабска (пясѣчна, хейе-ва) пустинна яребица (*Ammodramus heyi*), сн.: <https://redlist.parks.org.il/en/aves/detail/Ammodramus%20heyi/> (c)

Едновременно с изследването на изкопаните птици от находището „Вършец“, датирани на около 2.5 млн. г., в Националния природонаучен музей се проучваше и едно друго подобно находище, но с малко по-млада възраст – отприближено 2.2 – 2.1 млн. г. Става въпрос за разрушена ранно-плейстоценска пещера във варовиковата карьера „Козяка“ до гр. Сливница. Това находище е известно с името „Сливница“ и също като находището „Вършец“ е възприето като реперно от световната палеоорнитология за тази част от кватернерния период. Изненадващо се оказва, че и тук се намират кости от шови-

рерии. Детайлният анализ на костните останки (общо 54 на брой от най-малко 4 индивида), обаче показва, че сливнишките шовирерии са от друг вид, различен от балканската шовирерия. Установените различия в лопатката показват, че тя имала дорзално насочен акромionen израстък, който е бил по-дълъг и по-изправен от този на балканската шовирерия. Раменният дял на коракоионната кост пък е бил по-тънък. Самата раменна кост имала по-широк дорзален кондил. Всичко това е достатъчно, за да бъде изключена таксономичната идентичност на двата вида.

Някои от костните останки на шовирерии от България: балканска шовирерия (*Chauvireria balcanica*): лява раменна кост (a), дясна киткова кост (b), дясна стъпална кост (c); българска шовирерия (*Chauvireria bulgarica*): долен край на лява бедрена кост (d), долен край на лява голямопъщелна кост (e), долен край на дясна стъпална кост (f). Снимки: Борис Андреев (a-c); З. Боев (d-f)

Затова през 2020 г. тези материали бяха описани като българска шовирерия (*Chauvireria bulgarica*). Така се оказва, че през ранния плейстоцен поне в Западна България са живели два вида от този изчезнал род гребни фазанови птици.

Какво означава името шовирерия? Родът на тези птици е получил името си в чест на бележитата изследователка на фосилните птици, френската палеоорнитоложка проф. д-р Сесил Мурер-Шовире (Cécile Mourer-Chauviré) от университета „Клод Бернар“ в гр. Лион.

Четири години след описването на българската шовирерия, в рода *Chauvireria*

Палеонтологичното находище във варовиковата кариера „Козяка“ до гр. Сливница. 08.06.1993 г. Сн.: З. Боев

руският палеоорнитолог Никита Зеленков от Палеонтологическия институт в Москва включи още три нови вида от Русия, Украйна, Полша и Монголия!

Егоровканската шовирерия (*Chauvireria egorovkensis*) е живяла през късния миоцен в южните части на Европейска Русия. Допуска се, че този вид от късния миоцен до ранния плиоцен е обитавал и недалечна Украйна. Малката шовирерия (*Chauvireria minor*) всъщност е вид, който е бил описан преди 51 години от бележития унгарски палеозоолог проф. д-р Денес Яноши (Denes Janossy, 1926 – 2005) от късния плиоцен на Полша под името *Francolinus minor*. Към същия вид (*Chauvireria minor*) Н. Зеленков отнася и находките от Централна Азия, намерени в Монголия и Забайкалието.

Третият вид, описан по материали, намерени извън България е черномор-

ската шовирерия (*Chauvireria axaina*) от Солнечнодолск в Ростовска област на Русия, също описана от Н. Зеленков. Тя е живяла през късния миоцен (късен турол) и засега е най-гребвният вид в рода.

Какво се оказва? Намерените във Вършец и Сливница шовирерии са били последните представители на този гребвен род, които най-вероятно са изчезнали от Земята именно от някогашните земи на днешна България. Разпространението на шовирериите обхващало обширни части от Евразия. То се простирало от Вършец до Монголия и Сибир! Новите допълнения в рода *Chauvireria* от Полша, Русия и Украйна всъщност доказват твърде гребвния (на повече от 7 млн. г.) произход на този род и то по времето, когато „избухва“ диверсификацията на гребните зърноядни врабчоподобни птици. Това е свър-

Проф. д-р Сесил Мурер-Шовире

зано със засушаването на климата, което довело до широкото разпространение на откритите ландшафти, доминирани от разнообразни житни растения. Наред с врабчоподобните, очевидно от тях се възползвали гребните фазианиди

– пъдпъдъците, шовирериите, яребиците и фраколините.

През средния вилафранк (така се нарича този стадий от еволюцията на евразийската гръбначна фауна, отговарящ по време на началото на ранния плейстоцен) околностите на находището край Вършец, където е живяла *Chauvireria balcanica* са представлявали мозайка от гори и степи. Тя се населявала от гепарди, носорози, гропли, лешояди, тетреви и много други. Малко по-късната *Chauvireria bulgarica* е живяла в по-безлесна природна обстановка, където доминирала по-сухолюбива ксерофитна растителност. Природната палеосреда около находището до Сливница е била доста по-суха от тази във Вършец. Тя била резултат от промени в околната среда, причинени от глобалното захлаждане през ранния плейстоцен. Изчезването на тези два вида от природата на Балканския полуостров вероятно се дължи именно на тези по-мощни климатични промени. ■

Войник на Природата

Димитър Димитров

През 2018 година заминах за Африка и се присъединих към редиците на неправителствените организации *Pro Track Anti-Poaching Unit* и *Conservation Rangers Operations Worldwide*

(*C.R.O.W.*). Там, рамо до рамо с местни рейнджъри, патрулирахме из най-дивите и недокоснати кътчета с една цел – да опазваме дивите животни от браконieri.

Една от песните, които ме придружаваха през онова време, беше *Soldier of Fortune* на *Deer Purple*. В тежките дни често си мислех, че аз съм не „войник на съдбата“, а „войник на Природата“ – човек, който защитава онова, което няма глас да се защити само. И днес, макар да съм далеч от оръжията и нарядите, продължавам да вярвам в тази кауза.

Опазването на природата е не само събоносно важно, но и трудно, а понякога и опасно дело. Това е истинска „световна война“, която се води на различни фронтове – научен, институционален, икономически и социален. За съжаление, на някои места се стига до реални въоръжени сблъсъци и жертви. Аз имах възможността да участвам в тази война и да я видя от най-трудната ѝ страна.

Първото, което осъзнах в Африка, беше колко малко е нужно, за да се окаже една екосистема в опасност. Основният враг на носорозите например не е лъвът или леопардът, а чо-

векът. Рогът на носорога – съставен от същия кератин, от който са изградени нашите нокти и коса – се продава на черния пазар като лечебно средство или символ на престиж. Нито едно от тези вярвания няма научна основа, но търсенето е огромно. И затова браконьерите рискуват живота си, за да проникнат в охранявани резервати.

Често, дори когато намерят животно с вече отрязан или боядисан рог, те пак го убиват – от гняв, че са загубили време. Тези сцени ме преследваха дълго и ме убедиха, че борбата няма да се спече-

Димитър Димитров е роден през 1996 г. в град Русе. Завършва Английска езикова гимназия „Гео Милев“ – Русе, както и Националния военен университет в Шумен. През 2018 г. заминава за Африка, където се включва в операции по опазване на застрашени видове. Автор е на книгата „Последен дъх“, в която описва своите преживявания и мисии, посветени на опазването на дивите животни в Африка

усещаш кога природата „говори“. Сред най-силните ми спомени е посещението на детския център „Нариш“ – малко оазисче сред нищото, където деца от бедни села учеха, играеха и мечтаеха. Там им разказвахме защо е важно да пазят животните, които ги заобикалят. Вярвахме, че ако децата обикнат природата, те ще я защитят по-добре от всички нас.

По-късно съдбата ме отведе в Демократична република Конго – едно от най-опасните места на планетата. Там обучавах рейнджъри, които пазеха горите и шимпанзетата от браконieri. Видях хора, които рискуваха живота си всеки ден срещу по-добре въоръжен враг, заради кауза, в която вярваха. Липсваше им оборудване, често и надежда, но не и смелост.

Това беше последната ми мисия в Африка. Днес живея галеч от саваната, но онзи „войник на Природата“ в мен не е

ли само с оръжие. Нужно е образование, алтернатива, надежда. Както казваше моят африкански началник:

„Убийството на носорозите няма да спре, когато хванем всички браконieri, а когато помогнем на хората да нямат нужда да убиват.“

С времето службата в дивото ме научи на неща, които не се преподават в училище. Да слушаш тишината на саваната, да различаваш стъпките на хищник, да

Носорозите са жертва на масови заблуди за тях, които водят до отвратителна жестокост. Подобни гледки ме мотивираха в службата ми

Службата на рейнджърите изисква сериозна подготовка и дисциплина

*Опазването на природата те учи и да живееш по-близо до нея
Снимки: авторът*

напуснал бойното поле. Вярвам, че всеки от нас може да бъде част от тази борба – с делата си, с избора си, с уважението си към живия свят.

Природата не ни принадлежи – ние принадлежим на нея. И колкото по-рано го осъзнаем, толкова по-голям е шансът ни да оцелеем заедно. ■